TMMOB Su Çalışma Grubu'ndan Küresel Su Politikaları ve Türkiye raporu

Küresel haksızlığa doğru

TMMOB'un yayımladığı Küresel Su Politikaları ve Türkiye raporuna göre, bugün dünya su pazarını Suez, Vivendi ve RWE adlı 3 Avrupa şirketi kontrol ediyor. Söz konusu şirketler bütn dünya ülkelerinde kentlerin su ve kanalizasyon işlerinin özelleştirilmesinden aslan payı alırken, 2000'li yılların başlarında dünyadaki su piyasısan hakim iki şirketin yıllık gelirleri 15 milyar Euro'ya yaklaşıyor.

EMO Basın - Insan yaşamının vazgeçilmezi olan suyun küresel kapitalizmin istekleri doğrultusunda ticarileştirilmesi sürecinde dünya yüzeyinde uygulanacak adımların kararlaştırıldığı 5. Dünya Su Forumu'na İstanbul ev sahipliği yaparken, **"Suyun Ticarileştirilmesine Hayır Platformu"** bünyesinde bir araya gelen çok sayıda sendika, meslek örgütü, demokratik kitle örgütleri, çeşitli partiler ve oluşumlar karşı duruş gösterdi. Suyun Ticarileştirilmesine Hayır Platformu'nun bileşenlerinden olan Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) bünyesinde oluşturulan Su Çalışma Grubu'nun mart ayında yayımlanan **"Küresel Su Politikaları ve Türkiye"** raporu ise sular üzerinde oynanan oyunları ve Türkiye'nin içinde bulunduğu durumu ortaya koydu.

Dünya su pazarını 3 şirket yönetiyor

"Küresel su siyaseti ile su bir piyasa malı olarak değerlendirilmeye/görülmeye başlanmıştır. Bu politikanın bir sonucu olarak, küresel su siyasetinde suya erişim, insanlık için küresel bir hak olmaktan çıkıp, küresel bir haksızlığa dönüşmektedir" saptamasıyla başlayan raporda, bugün dünya su pazarını 3 Avrupa şirketinin kontrol altına aldığına dikkat çekildi. Suez, Vivendi ve RWE şirketlerinin, bütün dünya ülkelerinde kentlerin su ve kanalizasyon işlerinin özelleştirilmesinden aslan payını aldıkları belirtilen raporda, suyun neden ticari bir meta haline getirilmek istendiği şöyle ortaya kondu:

"Son 20 yıllık süreçte gelişen ve suyu metalaştıran küresel politikalar sonunda dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 5'inin kullandığı suyun yönetimi uluslararası şirketlere geçmiştir. 2000'li yılların başlarında dünyadaki su piyasasına hakim iki su şirketinin yıllık gelirleri Vivendi'nin su ile ilgili bölümünün 12.9 milyar Euro, Suez'de 1.9 milyar Euro'dur."

Türkiye'de su pazarı yabancı şirketlerde

Şebeke suyunun sağlıksız olması durumunda paketlenmiş su sektörünün gelişiminin de önünün açıldığı belirtilen raporda, ülkemizde paketlenmiş su tüketiminin yüzde 48'inin Marmara, yüzde 19'unun Ege, yüzde 14'ünün İç Anadolu, yüzde 12'sinin Akdeniz, yüzde 4'ünün Karadeniz ve yüzde 3'ünün de Doğu Anadolu'da gerçekleştiği kaydedildi. Paketlenmiş su pazarına ilişkin olarak raporda şu bilgilere yer verildi:

"Paketlenmiş su hizmeti veren 260 firma bulunmaktadır. Pazar büyüklüğü olarak pet şişede 165 milyon, damacanada 280 milyon dolar civarındadır. Suyun pazar payının yüzde 70'i ise yabancı şirketlerin elinde bulunmaktadır. Şehirlerde şebeke suyunun birim fiyatı ortalama olarak 1.5 TL civarında, şişelenmiş suyun birim fiyatı ise 500 TL civarındadır. Arada 333 kat gibi bir fark bulunmaktadır."

Su zengini değiliz

Türkiye'nin yıllık kişi başına düşen 1450 metreküplük su miktarı ile su zengini değil, ancak kendi kendine yeten bir ülke konumunda olduğu kaydedilen raporda, 2030 yılına kadar ülkemiz nüfusunun 100 milyona ulaşması durumunda, kişi başına kullanılabilir su miktarı 1000 metreküpe düşeceği bildirildi. Raporda, **"Gelişmiş ülkeler fazla su tüketen ve kirleten üretim çeşitlerini gelişmemiş ülkelere yönlendirmektedirler. Üretilen ürünlerin su kaynaklarında oluşturduğu etki mutlaka dikkate alınmalıdır. Teknoloji seçimi ve üretim cinsi bu bakımdan çok önemli olmaktadır"** denildi.

İklim değişimi tılsımlı sözcük oldu

Su kaynakları kullanımına ilişkin olumsuzlukların iklim değişimi ve küresel ısınma ile örtülmesine bu kavramların "tılsımlı sözcükler" haline getirildiği ifade edilerek tepki gösterildi. Raporda, **"Mevcut kaynakların yok edilmesi, kaynakların kirletilmesi ve yer altı sularının kontrolsüz kullanımı sonucu oluşturulan su sorunları iklim değişiminin sonucu değildir. İklim değişimi su kaynaklarının değişimine neden olacaktır. Ancak bu değişimin yaratacağı etkiden fazla etkilenmemek için önce mevcut kaynakların kirletilmeden korunması gerekmektedir"** vurgusu yapıldı.

Uluslararası aktörlerin rolü

Suyun ticarileştirilmesinde rol alan uluslararası aktörlerin de tek tek ele alındığı raporda; Birleşmiş Milletler'in (BM) suyu toplumsal değil, ekonomik mal olarak tanımladığı; Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) de suyun arz odaklı değil, talep odaklı yönetimini önerdiğine dikkat çekiliyor. Dünya Bankası'nın su ile ilgili altyapı yatırımlarında yüksek faizli krediler aracılığıyla kamuyu borçlandırdığı, borcun ödenmesinde oluşan sıkıntı karşısında ise su fiyatlarının arttırılması ya da bu hizmetlerin satışı konusunda baskı oluşturduğu anlatılıyor. Avrupa Birliği'nin (AB) Su Çerçeve Direktifi'ni uyumlaştırma adı altında ülkelere dayattığı, bu direktif kapsamında üye ülkelerin su kaynaklarının AB'nin yönetim ve denetiminde algılandığı belirtiliyor. AB'nin Bütüncül Havza Yönetimi politikasını gündeme getirdiği kaydedilen raporda, **"Böylece bütüncül havza yönetimi ile kaynakların kontrolü kamunun temsilcisi olan devletin elinden alınarak AB'nin eşgüdümünde sermayeye devredilmektedir"** saptamasına yer veriliyor. Raporda, Türkiye'de de 10 adet yasanın yeniden düzenlendiği, devletin su havzaları üzerindeki koruma işlevinin sonlandırılmasının yanı sıra tarafsız devlet görünümünün de bitirilmeye çalışıldığı belirtildi.

DSİ sermayenin aracı kurumuna dönüştürülüyor

5. Dünya Su Forumu'nu Türkiye'de düzenleyen Dünya Su Konseyi'nin (DSK) su işlerinin özelleştirilmesini kolaylaştırmayı, bir yandan da özelleştirmeleri meşrulaştırmayı hedeflediği ifade edilen raporda, şöyle denildi:

"Dünya Su Forumu deneyimi ile birlikte Devlet Su İşleri (DSİ), su kaynaklarının pazarlamasını yapan, su için yatırım gereksinimi olan bölgeleri saptayan ve küresel sermaye ve yerel şirketler arasında aracılık eden bir kuruma dönüştürülmeye çalışılmaktadır."

Tek elden havza bazında planlama yapılmalı

Havza bazında planlama ve suya ilişkin bütün ölçümlerin tek elden yapılmasının önemi vurgulanan raporda, Türkiye'de bu konuda bir dağınıklık ve yetki karmaşası bulunduğu, yeni yasalarda kurtuluş umudu görüldüğünü, oysa her yeni yasanın suyun ticarileştirilmesi için gerekli yapıları oluşturduğu kaydedildi. Raporda, şu saptama ve uyarılara yer verildi:

-İçilebilir ve kullanılabilir su kaynakları su havzalarının bilinçsizce/kasıtlı olarak kirletilmesi sonucu yok olmaktadır. Su kaynakları yok edilirken ya da daraltılırken nüfusun

artışına bağlı olarak su talepleri de artmaktadır.

Önce hizmette aksama, ardından özelleştirme

-Ülkemizde su varlığı ve yönetimi, tümüyle kamu mülkiyetinde bulunmaktadır. Nüfusun yüzde 99'u su hizmetini kamu kurumlarından almaktadır. Su işletmeciliği çoğu yerde kısmi olarak özelleştirilmiştir. Bu özelleştirmeler sayaç okuma, istasyon bakımı gibi çeşitli parça işlerin ihale edilmesi şeklinde yapılmaktadır.

-Tarımsal sulama hizmetlerinde 1993 yılından itibaren sulama birlikleri ve sulama kooperatiflerine devir işlemleri yapılmaktadır. Devir yapılan birlikler teknik yapı bakımından bu hizmeti yapabilecek durumda değildir. Hizmette aksamalar devam ettiği sürece hizmetlerin uluslararası şirketlere geçmesi kaçınılmaz olacaktır. DSİ'ye bu hizmetlerden el çektirilirken, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü kapatılarak bu alandaki hizmetlerde özelleştirmelerin önü açılacak şekilde yapılanmalara gidilmektedir.

Siyasi baskı ve kadrolaşmaya son verilmeli

- DSİ, yer altı suları konusundaki yetkilerini genel idari ve siyasi nedenlerden dolayı kullanamamaktadır. Genel olarak siyasi baskılar nedeniyle yanlış/ölü yatırımların yapıldığı görülmektedir. Siyasiler bu durumu hizmetlerin özelleştirilmesinde dayanak olarak kullanmaktadırlar. Bu konular için yeni kurullar oluşturulmasına gerek yoktur. Burada sorun DSİ'ye yetkilerinin kullandırılmamasıdır. Yılların birikimine sahip olan kurum üzerindeki siyasi baskılar ve siyasi kadrolaşmalar kaldırılarak kurumun görevlerini yerine getirmesinin önü açılmalıdır.

Ticarileşmeyle su miktarı artmaz

- Suyun etkin kullanımı, tüketicinin bilinçlendirilmesi ve buna bağlı şebekenin kurulması mevcut suyun miktarıyla ilgilidir. Suyun ticari hale getirilmesi su miktarını artırmayacaktır. Ancak parası olanın suya erişimini sağlar.

-Küresel su politikalarının uzantısında oluşturulacak su politikası kapsamında bazı değişimler yapılmaya çalışılmaktadır. Önümüzdeki süreçte atılacak adımları, ulusal su yasasının çıkarılması, ulusal sınırlar içinde yüzey suları üzerinde devletin hüküm ve tasarruf yetkisinin sınırlandırılması, sulama yönetiminin kullanıcılara devri ile merkezi bütüncül bir su yönetiminden yerel ve parçalı bir su yönetimine geçiş ve Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nden sonra DSİ'nin de tasfiye edilmesi gibi konuları sayabiliriz.

- Uluslararası anlaşmalar ile de su hukukunda değişimlerin yaşanacağı bilinmelidir. Ayrıca uluslararası şirketler kendi amaçlarına ulaşmada ülkelerin yasalarında ve anayasalarında gördükleri kısıtları aşmak için, ülkelerin anayasalarını dahi kendi talepleri doğrultusunda değiştirtmektedirler.

TMMOB Su Çalışma Grubu'nun raporuna göre siyasi iktidar, genel ekonomik ve politik yaklaşımına uygun olarak suyun özelleştirilmesinin önünü HES ile açarken, suların boşa akıtılmadığı savıyla başlatılan HES projelerinin akıbetinin belli olmadığı vurgulanıyor. Raporda, kısa vadede projelere kamu denetiminin getirilmesi ve uzun vadede de HES projelerinin kamu kaynakları ile yapılması gerektiği belirtiliyor.

Finansman boşluğuyla yaratılan açmaz

- 1980'li yılların ortalarından itibaren İller Bankası'nın görevleri uluslararası kuruluşların yaklaşımları doğrultusunda yeniden şekillenmeye başlamış ve İller Bankası'nın hareket alanı kısıtlanmıştır. Kentsel altyapı alanında kamusal kredi sağlama yönünden Bankanın boşalttığı alan uluslararası finansman kuruluşları tarafından doldurulmuştur. Böylece, su ve kanalizasyon yatırımlarının yerelleştirilmesi ile hizmetlerin özel sektöre aktarılması ve özelleştirmeler hız kazanmıştır.

-2006 yılında, İller Bankası ile Dünya Bankası arasında 213 milyon Euro'luk Belediye Hizmetleri Projesi imzalanmış olup, bu proje ile İller Bankası yatırımlarında dış finansmanın payı arttırılacaktır. İller Bankası'na yönelik hazırlanmış yasa taslağına göre, İller Bankası İlbank A.Ş olarak sadece yerel yönetimlere kredi kullandıran bir aracı kuruma dönüştürülmektedir.

Suda özelleştirme HES'lerle başladı

TMMOB Su Çalışma Grubu'nun hazırladığı raporda suyun enerji alanında kullanımı ayrı bir bölüm halinde ele alındı. Elektrik enerjisinde kurulu gücün yüzde 32'sini sağlayan hidroelektrik santralların (HES) kurulum ve işletiminin enerji alanındaki özelleştirmelerden etkilendiği anlatılan raporda, yap-işlet-devret ve yap-işlet uygulamalarında yapılan anlaşmalarla suyun garanti edilmesi nedeniyle kamunun zarara uğradığı anlatılıyor:

"Suyun yetersiz olmasından kaynaklanacak eksik üretimler kamu tarafından karşılanmaktadır. Yapılan sözleşmelerde mücbir sebepler içerisinde, yıllık akımın uzun yıllar ortalamasından az olması sayılmıştır. Yıllık akımın uzun yıllar altında olması çok olağan bir durumdur. Ancak burada dikkate alınması gereken işletme debisi ile akımın karşılaştırılmasıdır. Bu tip santralların hepsinde kamu zarar ettirilmektedir."

4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu'nun sorunları da beraberinde getirdiği ifade edilen raporda, 2003 yılında HES projelerinin özel sektör başvurularına açılmasından itibaren 11 Eylül 2008 tarihine kadar DSİ ve Elektrik İşleri Etüt tarafından geliştirilerek başvuruya açılan proje sayısının 330 olduğu, tüzel kişiler tarafından geliştirilmiş proje sayısının ise bin 700 civarında olduğu kaydedildi. **"Ancak bunlardan 600 adedi 2007 yılında bir günlük başvuru süresi tanımış ve aynı gün ezbere geliştirilerek yapılmış proje başvurularıdır. Bu nedenle ciddiye alınmaması gerekir. Yani toplamda Türkiye'de 2000'e yakın hidroelektrik santralının değerlendirilmesi gündemdedir"** denilen raporda, lisans alan bu projelerin birçoğunda herhangi bir gelişme kaydedilmediği, proje borsası oluştuğu kaydedildi.

Raporda enerji alanında serbestleşme miladı olarak görülen 4628 sayılı Yasa sonrasında hidrolik santrallar konusunda yaşanan olumsuzluklar özetle şöyle ortaya konuldu:

-Siyasi iktidar genel ekonomik ve politik yaklaşımına uygun olarak, suyun özelleştirilmesinin önünü de HES'ler ile açmıştır. Sularımızı boşa akıtmıyoruz diyerek başlatılan HES projelerinin akıbeti belirsizdir ve yapımı tamamlanmış proje aşamasında olan tüm HES projeleri denetim mekanizmasına tabi tutulmalıdır.

Su kaynakları tecrübesiz ellere emanet

-2001 yılından bu yana projeler özel sektör tarafından geliştirilmiştir. Ancak firmaların büyük çoğunluğu su kaynakları alanında tecrübesi olmayan başka sektörlerden gelmektedir. (tekstil, çimento vs.)

Gecekondu baraj tehdidi

-Bu firmalar sonuçta inşaat işlerini müteahhitlik firmalarına yaptıracaklardır. Ancak bu kadar projeyi gerçekleştirebilecek baraj tecrübesine sahip firma sayısı ülkemizde sınırlıdır. Büyük depremde yaşayarak öğrendiğimiz gibi gecekondu binaları bundan böyle gecekondu barajlar olarak karşımıza çıkacaktır. Denetimsizlik ayyuka çıkmıştır. Bu sürecin faturasının, zarar gören doğa, akılcılıktan uzak kullanılan kaynaklar ve yoksulluk olarak tüm halkımıza çıkacağı aşikardır.

Denetimsizlik ve kötü yatırım uyarısı

-Kamu acilen plansız ve denetimsiz ilerleyen proje inşaatlarını denetime almalıdır. Devletin garantisi olmasa da sonuç olarak kötü yatırımın riski tüm kamunun sırtındadır.

-Son dönemde kendisini 5 ile 10 senede amorti edecek, işletmeleri neredeyse yarım yüzyıl hiçbir masraf yapmadan çalıştıracak HES projeleri öne çıkarılmaktadır. Bu ölçüde karlı olan projelerin kamu tarafından yapılmaması kamuyu ciddi biçimde zarara uğratmaktadır.

-Kısa vadede projelere kamu denetimi getirilmeli, uzun vadede HES projeleri kamu kaynakları ile yapılmalıdır. Can suyunu bile pazarlık konusu haline getiren özel sektörün, içme ve sulama suyuna ayrılan miktar konusunda insaflı davranması beklenemez. ■